

Araştırma Makalesi • Research Article

Afrika, Sömürgecilik, İç Savaşlar ve Afrika Edebiyatındaki Yansımaları*

Africa, Colonialism, Civil Wars and Their Reflections in African Literature

Eren Bolat**

Öz: İnsanlık tarihine yön veren ve insanların hayatlarını derinden sarsan olayların başında savaşlar gelmektedir. Günümüze kadar global ölçekte yüzlerce savaş meydana gelmiştir. Bu savaşların dışında bir de lokal bazda ülke sınırları içinde gerçekleşen iç savaşlar mevcuttur. Özellikle sömürgeciliğin yıkıcı etkisi ve toplum yapılarının çeşitli etnisitelerden oluşması nedeniyle Afrika kıtasında gerçekleşen iç savaşların sayısı oldukça fazladır. Bu nedenle, Chimamanda Ngozi Adichie'nin *Half of a Yellow Sun* (2014), Nuruddin Farah'ın *Maps* (1999), Ismael Beah'ın *A Long Way Gone: Memoirs of a Boy Soldier* (2007) ve Helene Cooper'ın *The House at Sugar Beach: In Search of a Lost African Childhood* (2008) kitaplarında tasvir edildiği gibi, iç savaş teması Afrika edebiyatında öne çıkan ve merak uyandıran bir unsur haline gelmiştir. Bu eserler, iç savaşın Afrika'daki bireyler, aileler ve toplumlar üzerindeki etkisini inceleyen güçlü anlatılar sunmaktadır. Bu çalışmaya konu olan eserlerin yazarları, özgün karakterleri ve çağrıştırmacı hikâye anlatımlarıyla iç savaşın amansız sonuçlarına ışık tutarken, aynı zamanda insan ruhunun zorluklar karşısındaki direncini ve gücünü de yansıtmaktadır. Bu çalışma, aktarılan bilgiler doğrultusunda Afrika kıtası özelinde sömürgecilikten sonra meydana gelen iç savaşları, seçilen eserlerdeki yansımaları bağlamında ele almayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Sömürgecilik, İç Savaş, Baskı, Afrika Edebiyatı

Abstract: Wars are at the forefront of events that shape human history and deeply affect people's lives. To date, hundreds of wars have occurred on the global scale. Apart from these wars, there have been localised civil wars within the borders of the countries. Due to the destructive effects of colonialism and the formation of social structures among various ethnicities, the number of civil wars, especially on the African continent, has been quite high. Thus, the theme of civil war is a prominent and compelling element in African literature, as depicted in Chimamanda Ngozi Adichie's *Half of a Yellow Sun* (2014), Nuruddin Farah's *Maps* (1999), Ismael Beah's *A Long Way Gone: Memoirs of a Boy Soldier* (2007), and Helene Cooper's *The House at Sugar Beach: In Search of a Lost African Childhood* (2008). These works provide powerful narratives that explore the impact of civil war on individuals, families, and communities in Africa. The authors of the selected works, with their unique characters and evocative storytelling, shed light on the relentless consequences of the civil war while at the same time reflecting the resilience and strength of the human spirit in the face of difficulties. In line with all this information, the purpose of this study is to investigate the post-colonial civil wars in Africa in the context of their reflections in the selected works.

Keywords: Africa, Colonialism, Civil War, Oppression, African Literature

* Bu çalışmada yararlanılan İngilizce kaynaklardan alınan alıntıların çevirileri bu çalışmanın yazarı tarafından yapılmıştır.

** Dr. Öğretim Üyesi, Hitit Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Çorum/Türkiye, ermbtlit@gmail.com,
ORCID:0000-0001-8148-522X,.

Cite as/ Atf: Bolat E. (2023). Afrika, Sömürgecilik, İç Savaşlar ve Afrika Edebiyatındaki Yansımaları, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(Afrika), 256-271. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1287854>

Received/Geliş: 26 April/Nisan 2023

Düzeltilme/Revised form: 23 August/Ağustos 2023

Accepted/Kabul: 04 September/ Eylül 2023

Published/Yayın: 30 September/ Eylül 2023

e-ISSN: 2149-4622. © 2013-2023 Muş Alparslan Üniversitesi. TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark ev sahipliğinde. Her hakkı saklıdır.

Giriş

İlk insanın nerede yaşadığına dair kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, insanın varoluş sürecinin ilk aşamalarının Afrika'da gerçekleştiğine dair varsayımlar öne sürülmüştür. İnsan türünün en eski fosil kalıntıları da Afrika'da bulunmuştur. Bu varsayımlar sebebiyle, ilk insanların Afrika'da yaşamış olabileceği düşünülmektedir. İnsanlık tarihinin başladığı düşünülen Afrika kıtası sayısız sıkıntılı duruma ve kıta üzerinde gerçekleşen olumsuzluklara sahne olmuştur. Bu olumsuzlukların öncülünde yer alan durum, neredeyse tüm kıta ülkelerinin batılı güçler tarafından sömürülmüş olmasıdır. İnsanlık tarihine kara bir leke olarak sürülen, özellikle Afrika kıtasının yıllar boyunca kontrol altında tutulmasına sebep olan sömürgeciliğin günümüzde kazandığı anlamın ilk ortaya çıkışı on beşinci yüzyıla kadar uzanmaktadır. Sömürgecilik on beşinci yüzyılda Portekizlilerin ve İspanyolların ortaya koyduğu keşifler sonucunda Afrika, Asya ve Amerika'da ticaret ağları ve yerleşim yerleri kurmalarıyla başlamıştır. Daha sonra İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika ve İtalya gibi diğer Avrupalı güçler de dünya genelinde koloniler kurma girişiminde bulunmuşlardır. Genel anlamda sömürgecilik, on beşinci ve yirminci yüzyıllar arasında Avrupalı sömürgeci güçlerin koloniler kurduğu, Avrupa dışındaki topraklar üzerinde denetim sağladığı bir Avrupa yayılma ve egemenlik dönemini ifade etmektedir. Kolonyalizm ile postkolonyalizm üzerine çalışmalar ve araştırmalar yapan Ania Loomba (2015) da sömürgeciliğin "diğer insanların topraklarının, mallarının fethi ve kontrolü olarak" (s. 8) tanımlanabileceğini belirtirken Jürgen Osterhammel'a (1999) göre ise, "Sömürgecilik, yerli (ya da zorla ithal edilmiş) bir çoğunluk ile yabancı işgalcilerden oluşan bir azınlık arasındaki tahakküm ilişkisidir" (s. 16). Sömürgecilik, Avrupalı güçlerin kendi değerlerini, yönetim sistemlerini, ekonomik yapılarını, sömürgeleştirdikleri halklara dayattıkları siyasi, finansal ve kültürel tahakküm sürecidir. Frederick Cooper'a (2018) göre, "On dokuzuncu ve yirminci yüzyıl sömürgeciliğinin kötülükleri, dönemin siyasi yapıları, değerleri ve anlayışları içinde sağlam bir şekilde yatmaktadır; sömürgecilik geçmişten gelen atavistik bir kalıntı değildir" (s. 16). Bu yüzden sömürgeciliği değerlendirirken onu hayatın doğal akışında gerçekleşmesi gayet olağan bir olgu gibi görmek pek mümkün değildir.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde gerçekleşen sömürgeleştirme operasyonları, Afrika'da on dokuzuncu yüzyılın sonlarından yirminci yüzyılın ortalarına kadar devam edegelmiştir. Bu süre zarfında İngiltere, Fransa, İspanya, Almanya, Belçika, İtalya ve Portekiz gibi Avrupalı güçler koloniler kurarak Afrika toprakları üzerinde kontrolü ele geçirmişlerdir. "Afrika'nın bölünmesi anlamına gelen olay, Otto von Bismarck'ın Kasım 1884'ten Şubat 1885'e kadar süren Berlin'de düzenlediği konferanslardır" (Michalopoulos & Papaioannous, 2016, s. 1807). Bu eylemlerin ve sömürülerin temel motivasyonu, hammadde gereksinimini karşılama ve daha da güçlü bir ülke haline gelme arzusuuydu. "Bu durum daha sonra 1881-1914 yılları arasında Afrika için Mücadele (Scramble for Africa) ile sonuçlanmış ve Yeni Emperyalizm Dönemi'nde Afrika topraklarının Avrupalı güçler tarafından istila edilmesi, işgal edilmesi, bölünmesi ve sömürgeleştirilmesi ya da ilhak edilmesiyle doruğa ulaşmıştır" (Ugwuegbu, 2021, s. 159). Sömürgeciliğin Afrika üzerindeki etkisi derinlemesine ve uzun süreli bir şekilde hissedilmekte olup günümüzde dahi kıtayı çeşitli yönlerden şekillendirmektedir. Siyasi açıdan sömürgecilik, Avrupalı yönetim sistemlerinin genellikle güç kullanılarak Afrika toplumlarına dayatılmasıyla neticelenmiştir. Bu durum çoğu zaman geleneksel yönetim sistemlerinin bastırılmasına, yerel kültürleri ve kimlikleri yansıtmayan keyfi sınırların ve idari yapıların dayatılmasına yol açmıştır. Sömürgecilik bugün Afrika ülkelerinin karşı karşıya kaldığı otoriterlik, yolsuzluk ve siyasi istikrarsızlık gibi bir dizi problemi de tetiklemiştir. Belirtilen bu olumsuzlukların dışında, Afrika kıtasındaki kaynaklarının sömürülmesine ve Avrupalı güçlerin çıkarlarına hizmet etmek üzere planlanmış ekonomilerin geliştirilmesine sebep olmuştur. Sömürülen Afrika ülkelerinin ekonomileri hammadde ihracatına bağımlı hale getirilmiş, sömürge döneminde geliştirilen altyapı ve kurumlar genellikle bu ihracata dayalı modeli kolaylaştırmak amacıyla tasarlanmıştır. Sömürgeciliğin bu mirası, birçok Afrika ülkesinde yoksulluğun ve az gelişmişliğin devam etmesine, ekonomik çeşitlendirme ve sürdürülebilir yerel güdümlü ekonomilerin yaratılması konusunda süregelen zorluklara yol açmıştır.

Tek bir parametre üzerinden anlaşılabilmesi zor olan, "bir halkın diğerine boyun eğdirilmesini içeren bir tahakküm pratiği" (Kohn & Reddy, 2023) olarak tanımlanabilecek sömürgeciliğin temelinde,

yeni pazar ve kaynak arayışı, Hıristiyanlığı yayma, güç ve saygınlık arzusu, sömürgeleştirilen halkları medenileştirme ve iyileştirme amacı gibi çeşitli motivasyonlar yer almaktadır. Avrupalı güçler sömürgeciliği, ‘geri kalmış’ halklara ‘medeniyet’ ve modernleşme götürdüklerini, sömürgeleştirdikleri halkları kalkındırma ve eğitime görevlerini yerine getirdiklerini iddia ederek meşrulaştırmışlardır. Ancak çok da rasyonel olmayan argümanlarla meşrulaştırılmaya çalışılan sömürgeciliğin, sömürgeleştirilen halklar üzerinde sayısız olumsuz etkisi bulunmaktadır. Sömürülen ülkelerde toprak ve doğal kaynakların kaybı, yerel kültürlerin ve dillerin bastırılıp yok sayılması, Avrupa yönetim ve eğitim sistemlerinin dayatılması, yerel halkların zorla çalıştırılması ve sömürülmesi gibi çeşitli açılardan kontrolcü ve sınırlayıcı tutumlar sergilenmiştir. Aynı zamanda milyonlarca insanın yerinden edilmesi ve zorunlu göçe tâbî tutulması ile birlikte sosyo-ekonomik yapılarının bozulması da sömürülen bölgelerdeki yıkımın daha da şiddetli bir hale dönüşmesine neden olmuştur. Temelinde az gelişmiş olarak tanımladıkları ülkelere medeniyet götürme güdüsüyle hareket ettiklerini öne süren sömürgeci güçlerin gerçekleştirmiş oldukları değişim, bugün bile birçok ülkenin politik, ekonomik ve toplumsal yapılarını şekillendirmeye devam etmektedir. Bir zamanlar sömürgeye uğramış ülkelerin çoğu hala yoksulluk, az gelişmişlik ve siyasi istikrarsızlık gibi sömürgeciliğin sonuçlarıyla başa çıkmaya çalışmaktadır. Tüm bu varsayımların yanı sıra, sömürgecilik sırasında kurulan eşitsiz güç dinamikleri, sömürgeciler ile bir zamanlar sömürülen ülkeler arasındaki ilişkilere hala etki etmektedir.

Sömürgeciliğin Afrika kıtasında yarattığı en ağır yıkımlardan birisi de iç savaflara neden olacak ortamı hazırlamış olmasıdır. Sömürgecilik ve iç savaflar arasında karmaşık bir ilişki vardır. “Bu iç savafların, sömürgecilikten miras kalan yapay sınırlar üzerindeki mücadele, farklı etnik ve dini gruplar arasındaki sürtüşme, rekabet ve bazı Afrikalı liderlerin kaba güç arzusu dâhil birçok nedeni vardır” (Arnold & Woronoff, 2008, s. vii). Afrika kıtasındaki onlarca iç savaş, sömürgeciliğin etkisi ile sömürgeci güçlerin, sömürdükleri ülkelerin topraklarını bölme ve yönetme biçimlerinden kaynaklanmıştır. Sömürgecilik, genellikle yapay sınırların dayatılmasını, etnik ve dilsel grupların bölünmesini içermektedir. Ezebasili Ifeoma'nın (2011) da belirttiği gibi “Afrika devletlerinin çoğu sömürge kökenlidir ve sömürgeciliğin etnisiteyi beslemede oynadığı rol göz ardı edilemez” (s. 90). Bazı durumlarda, sömürgeci güçler bu topraklar üzerindeki kontrolü sürdürmek için etnik veya dinî gerilimleri yaratmış veya şiddetlendirmiştir. Bu taktik kimi zaman potansiyel direniş hareketlerini bölerek zayıflatmak amacıyla kullanılmış olsa da uzun süreli çatışmalara ve iç savaflara da yol açabilmiştir. Mevcut durum, daha önce barış içinde yaşayan gruplar arasında gerilim yaratmakla birlikte sömürgeci politikalar tarafından ötekileştirilenler arasında mağduriyet ve eşitsizlik duygusuna sebebiyet vermiştir. Bunların dışında, sömürgeci güçler kolonilerini yönetmek için çoğu kez yerel elitlere bel bağlayarak, pek çok insanı politik güç ve ekonomik fırsatların dışında bırakan bir himaye ve iltimas sistemi inşa etmişlerdir. Genel anlamda, sömürgecilik birçok ülkenin siyasi ve sosyal dinamikleri üzerinde önemli roller oynamış, bazı durumlarda da iç savafların baş göstermesine yol açmıştır. Afrika kıtasında veya diğer coğrafyalarda meydana gelen tüm iç savaflar doğrudan sömürgeciliğe atfedilemese de, sömürgecilik çatışma ve şiddete katkıda bulunabilecek siyasi, sosyo-ekonomik koşulların şekillenmesinde kesinlikle azımsanmayacak bir paya sahip olmuştur. Bu yüzden Afrika’da, sömürgecilik ve iç savaş temaları iç içe geçmiş, Afrika’nın tarihini, edebiyatını anlamının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Edebiyat, sömürgeciliğin, iç savafların etkisine ve Afrika halkının direncine dair içgörüler sağlayarak bu temaları keşfetmek adına güçlü bir aktarım görevi üstlenmiştir. Bu doğrultuda Afrikalı yazarlar tarafından oluşturulan eserler, sömürgeciliğin etkisi ve Afrika halkının direnci konularını incelemekte ve bu temaları iletmekte önemli bir araç işlevi görmektedir. Bu edebî eserler aynı zamanda, Afrika ülkelerinde gerçekleşen iç savafların anlamasına ve Afrika toplumunun mücadelesine dair bakış açısı sunmaktadır.

Afrika’da Gerçekleşen İç Savaflar ve Afrika Edebiyatına Yansımaları

Birçok Afrikalı yazar, çalışmalarında iç savaflara ve çatışmalara dair yazılar kaleme almış, hem kendilerinin hem de yaşadıkları toplumların deneyimlerinden yararlanmışlardır. Bu yazarlar, Afrika’daki iç savaş ve çatışmaların sosyal, siyasi ve psikolojik bilançosunu yansıtmak için edebiyatı kullanmışlardır. Eserleri aracılığıyla, bu olaylardan etkilenen bireylerin, toplulukların deneyimlerine

benzersiz bir bakış açısı sunmuş, şiddet ile savaşın insani maliyetlerine dikkat çekilmesine yardımcı olmuşlardır. Diğer taraftan Afrikalı yazarlar, iç savaşların çıkış nedenleri, sosyal yapıdaki dönüşümler, savaşın insanlar üzerindeki olumsuz izleri noktasında birbirinden farklı bakış açıları ile eserlerini oluşturmuşlardır. Çoğu zaman, iç savaşların yarattığı insani acıların altını çizmişler, barışın önemine vurgu yapmışlardır. Ayrıca, savaşın doğurduğu travmanın, toplumun çeşitli kesimlerinde farklı şekillerde görülebileceğini, bu etkilerin sadece savaş sonrasında değil, uzun yıllar boyunca devam edebileceğini de dile getirmişlerdir.

Afrika ülkelerinin çoğu, uzun süreli iç çatışma dönemleri yaşadığından, iç savaş teması Afrika edebiyatında yaygın bir konudur. Bu çatışmalar, Afrika kıtasında derin izler bırakmış, milyonlarca insanın yerinden edilmesinin yanı sıra sayısız can kaybı gibi sonuçları beraberinde getirmiştir. Afrika edebiyatı bu çatışmalara çeşitli şekillerde yanıt vermiş, pek çok yazar eserlerinde iç savaş temasını işlemiştir. Afrika edebiyatında iç savaş teması yoğunlukla çatışmanın ortasında kalan bireylerin, toplulukların deneyimlerini ortaya koymak için kullanılmıştır. Yazarlar genellikle savaşın acımasızlığını, insan yaşamı üzerindeki yıkıcı etkilerini eserlerinin merkezine almışlardır. Ayrıca siyasi, finansal, sosyal meseleler de dâhil olmak üzere çatışmaya katkıda bulunan çeşitli paydaşları ve altında yatan faktörleri araştırmışlardır.

Nijerya İç Savaşı ve Adichie'nin *Half of A Yellow Sun* (2014) Romanı

Afrika kıtasında, yirminci yüzyılın ortalarından bu yana önemli sayıda iç savaş meydana gelmiştir. Bu iç savaşlar yönetsel istikrarsızlık, ekonomik eşitsizlik, sömürgecilik, etnik ve dini gerilimler gibi bir dizi faktör tarafından körüklenmiştir. Bunlardan birisi de 1967-1970 arasında, Nijerya'nın güneydoğusunda yer alan Biafra bölgesinin bağımsızlığı için gerçekleştirilen Nijerya İç Savaşı'dır. Savaş, Nijerya'nın bağımsızlığını kazandığı 1960 yılından itibaren yaşanan siyasi gerilimlerden ve Biafra bölgesindeki çoğunluğu Igbolardan oluşan etnik grubun Nijerya'nın diğer bölgelerindeki diğer etnik gruplarla yaşadığı çatışmalardan kaynaklanmıştır. Igbo liderleri, ülkede artan etnik gerilimler nedeniyle Biafra'yı bağımsız bir devlet ilan etmişlerdir. Ancak, Nijerya hükümeti bunu kabul etmemiş, Biafra'yı Nijerya'ya bağlı bir bölge olarak görmeye devam etmiştir. Savaşın başlamasından sonra, Nijerya hükümeti Biafra'ya karşı abluka başlatmış, Biafra liderleri, yurtdışından askeri destek aramaya başlamış fakat bu talepleri cevapsız kalmıştır. Savaş boyunca, Nijerya askerlerinin Biafra bölgesindeki sivillere karşı düzenlediği saldırılar sonucu yüz binlerce kişi hayatını kaybetmiş, savaş 1970 yılında Nijerya'nın zaferiyle sona ermiştir (Venter, 2016, s. 178). Savaşın sonunda Biafra'nın bağımsızlığı reddedilmiş, Biafra lideri Chukwuemeka Odumegwu Ojukwu Fildişi Sahilleri'ne kaçmıştır (Britannica, 2023).

Biafra'da meydana gelen iç savaşa ve yıkıma dair en detaylı bilgiye Nijerya'nın önemli yazarlarından birisi kabul edilen Chinua Achebe'nin *There Was A Country: A Personal History of Biafra* (2013) eserinden ulaşılmaktadır. Achebe eserinde, savaşa dair detayların yanı sıra savaş karşısında tüm dünyanın, yabancı yazarların ve kendi entelektüellerinin tepkilerine de yer vermektedir. Hatta Biafra'ya gelen yazarlarla ilgili Achebe (2013) şu ifadeyi kullanmaktadır: “Dönemin önde gelen uluslararası düşünürlerinden bazıları Biafra trajedisi karşısında öylesine dehşete düşmüşlerdi ki, kopan cumhuriyeti ziyaret etmeyi, çekilen acıları, yoksulluğu ve açlığı ilk elden görmeyi kendilerine görev edinmişlerdi” (s. 105). İç savaş döneminde Nijerya hükümetinin uyguladığı yıldırma politikalarının başında yabancı yazarları bile dehşete düşüren ‘açlık’ sorunu gelmekteydi. Hatta Achebe (2013) eserinin sonlarına doğru bunun bir soykırım olma ihtimali konusundaki sorusunu şöyle dile getirmektedir: “Nijerya federal hükümeti, en meşhuru ‘meşru bir savaş silahı olarak aç bırakma’ olan cezalandırma politikaları yoluyla Igbo vatandaşlarına soykırım uyguladı mı?” (s. 228). Achebe'nin bu sorusunun temelinde ve meşru kelimesini bilinçli kullanmasında Nijeryalı lider Allison Ayida'nın aç bırakma konusunda söylediklerine gönderme vardır. Achebe (2013) eserinde Ayida'nın şu ifadelerine yer vermektedir: “Açlık meşru bir savaş silahıdır ve bunu isyancılar üzerinde kullanmaya niyetliyiz” (s. 314). Acı olan şudur ki Ayida'nın bu düşünceleri ne yazık ki eyleme dönüşmüş, binlerce insan, özellikle çocuk açlıktan hayatını kaybetmiştir. Samuel Fury Childs Daly'nin (2020) de belirttiği gibi: “Nijerya İç Savaşı'nın kalıcı imgesi, iyi düzenlenmiş bir mahkeme salonuna başkanlık eden bir yargıç değil, açlıktan ölen bir

çocuktur” (s. 3). Achebe eserinde bu yaşananları tüm gerçekliğiyle ifade eden Amerikalı tarihçi Arthur M. Schlesinger’in da düşüncelerine yer vermektedir: “Biafra halkının yaşadığı korkunç trajedi artık katastrofik boyutlara ulaşmıştır. Açlık her gün çoğu çocuk olmak üzere yaklaşık 6,000 Igbo kabilesi mensubunun hayatına mal olmaktadır. Yakın gelecekte halka yeterli gıda ulaştırılmazsa yüzlerce, binlerce insan açlıktan ölecektir” (akt. Achebe, 2013, 231). Bu bilgiler tüm çıplaklığıyla yaşanan zulmü yansıtmaktadır. “Nijerya İç Savaşı sırasında ölen insan sayısına ilişkin tahminler 500.000 ila 3.000.000 arasında değişmektedir. Ölüm nedenleri arasında savaş alanındaki ölümler, etnik temizlik ve açlık yer almaktadır” (Falola vd., 2023). Yaşanılan bu felakete yerinde şahitlik edenlerden biri de Amerikalı yazar Kurt Vonnegut’tır. Vonnegut (1989), Biafra’da bulunduğu süre zarfında tanıklık ettiği vahşeti şöyle aktarmaktadır: “Yazarken radyomdan Nijerya ordusu geldiğinde çok fazla tecavüz olduğunu, direnen bir kadının benzinle ıslatıldığını ve sonra ateşe verildiğini duyuyorum” (s. 153). Vonnegut’un da ifadelerinden anlaşılacağı üzere Biafra halkı sadece açlık ve yoksullukla değil aynı zamanda tecavüz ile de cezalandırılmıştır. Gördükleri karşısında dayanacak gücü kalmayan Vonnegut (1989) hislerini şöyle belirtmektedir: “Biafra için sadece bir kez ağladım. Eve döndükten üç gün sonra, sabah saat ikide ağladım. Yaklaşık bir buçuk dakika boyunca acayip havlama sesleri çıkardım ve hepsi bu kadar” (s. 153). Vonnegut’un da deneyimlediği gibi çoğu insan benzer duyguları yaşamış ve hiçbir şey yapamamanın çaresizliğini hissetmiştir.

Yaşanılan bu acılara kayıtsız kalamayan kişilerin başında da Nijeryalı feminist yazar Chimamanda Ngozi Adichie gelmektedir. Adichie’nin *Half of a Yellow Sun*¹ (2014) adlı eseri, Biafra Savaşı (Nijerya İç Savaşı olarak da bilinir) temasını evin hizmetçisi Ugwu, üniversite profesörü Olanna, İngiliz yazar Richard olmak üzere üç ana karakterin bakış açısından ele alan bir romandır. Roman, savaşın bu karakterler ile birlikte onların aileleri, arkadaşları ve toplumları üzerindeki etkisini göstermektedir. Şiddet, kıtlık, yerinden edilme gibi savaşın acımasız gerçeklerinin yanı sıra çatışma doğuran siyasi ve sosyal gerilimleri de romanda ele alınan konulardır.

Varlıklı bir Igbo ailesine mensup olan Olanna karakteri, savaşın başlamasıyla ortaya çıkan şiddet ve kaos nedeniyle Nsukka’daki evinden kaçmak zorunda kalmıştır. Eşi Odenigbo ve kızlarıyla birlikte mülteci kampına sığınan Olanna, bu kampta savaşın tüm acımasızlığına şahit olmuştur. Fakir bir dağ köyünden gelen Ugwu karakteri, Biafra ordusunda askere alındıktan sonra asker arkadaşlarının ölümüne, acı çekmesine tanık olmakla beraber savaşın tüm dehşetini deneyimlemek zorunda kalmıştır. Romanda geçen şu ifade yaşanan dehşeti ve katliamı gözler önüne sermektedir: “Bizi karınca gibi öldürüyorlar. Ne dediğimi duydun mu? Karıncalar (gibi)” (Adichie, 2014, s. 144). Bu serzenişe diğer bir karakterin vermiş olduğu cevap, ölümün her yerde olduğunu kanıtıdır: “Obiozo, gözlerimiz çok şey gördü, anyi afujugo anya, dedi. Bütün bir aileyi gördüm, bir baba, anne ve üç çocuk, otoparka giden yolda yatıyorlardı. Orada öylece yatıyorlardı” (2014, s. 144). Ölümle birlikte iç savaş sırasında en fazla karşılaşılan durumlardan bir diğeri de kadın bedeninin sömürsü, yani kadınların cinsel saldırıya uğramalarıdır. Eberechi isimindeki karakter, bir görevli ile yatmak zorunda kalışını Ugwu’ya izah etmiştir: “Büyük bir göbeği vardı. Hızlıca yaptı ve sonra bana üstüne yatmamı söyledi. Uykuya daldı ve ben uzaklaşmak istedim ama uyandı ve bana orada kalmamı söyledi. Bize yardım etmişti. Kardeşimi orduda temel hizmetlere yerleştirmişti” (2014, s. 294). Bu zorunlu birliktelik dışında tecavüz vakaları da savaş esnasında görülen yaygın olaylardan biridir. Ugwu’nun kız kardeşi de bu saldırıya maruz kalanlar arasında yer almaktadır: “Üstüne çıkan ilk kişinin kolunu ısırıldığını ve kan aktığını söylediler. Onu neredeyse ölene kadar dövmüşler. O zamandan beri gözlerinden biri açılmıyor” (2014, s. 421). Bu olay, şiddet ve cinsel sömürünün iç savaş döneminin kaçınılmaz bir parçası olduğunu kanıtlamaktadır.

Şiddet, tecavüz ve benzer olumsuz koşulların dışında, yerli halkın en fazla zorlandığı durumların biri de açlıkla başa çıkmaktır. Birçok insan yetersiz besin nedeniyle, köpek ve fare gibi hayvanları yemek durumunda kalmıştır. Mama Adanna isimli kadın çocukları açlıktan ölmesin diye evlerindeki köpeği

¹ Romanın başlığı Biafra Cumhuriyeti’nin bayrağına bir gönderme içermektedir. Biafra Cumhuriyeti’nin bayrağında yarım bir güneş resmi bulunmaktadır. Romanda da bu konuyla ilgili bir ifade geçmektedir: “Kırmızı Kuzey’de katledilen kardeşlerin kanını, siyah onların yasını, yeşil Biafra’nın sahip olacağı refahı ve son olarak sarı bir güneşin yarısı da görkemli geleceği temsil ediyordu” (Adichie, 2014, s. 281).

pişirip çocuklara yedirmiştir (2014, s. 342). Onun dışında aç olan “bir grup çocuğun ateşin etrafında iki sıçanı kızarttığı” (2014, s. 370) da romanda belirtilmiştir. Bir hafta önce çocuğu ölen bir kadının ifadeleri yaşadıkları çaresizliği destekler niteliktedir: “Bu hırsız gibi, insanlar gelip her şeyi topluyor, böylece açlıktan öleceğiz” (2014, s. 370). Kadın, gelen insanların tüm eşyaları alarak onları açlığa mahkûm ettiklerini ifade ederek, durumlarının ne kadar umutsuz olduğunu anlatmaktadır (2014, s. 370). Bu cümle, maddi kayıpların yanı sıra duygusal acıyı da vurgulayarak, insanların yaşadıkları zorluğun, acının anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Önceki bölümde de belirtildiği üzere aç bırakma politikası Nijerya yönetimi tarafından bir silah aleti olarak kullanılmış, bu konuda da maalesef başarılı olunmuştur.

Yukarıda konu edilen sebepleri yer verdiği için Adichie'nin romanı, iç savaşın Nijerya vatandaşlarının hayatları üzerindeki elim etkisini inceleyen güçlü bir roman olarak tanımlanabilir. Roman, çatışmanın sebep olduğu kaosun ve yıkımın canlı bir resmini çizen dokunaklı savaş alıntılarıyla doludur. Bu alıntılardan en güçlü olanı: “Biz öldüğümüzde dünya sessizdi” (2014, s. 425) ifadesidir. Bu ifade, dünyanın geri kalanının Nijerya İç Savaşı'na karşı gösterdiği kayıtsızlığın keskin bir hatırlatıcısıdır. Hayatta kalma mücadelesinde kendilerini yalnız bulan pek çok Nijeryalının hissettiği derin yalnızlık ve ihanete uğramışlık duygusunun da açık bir tezahürüdür. Susan ismindeki karakterin sözleri de bu duygusal boşluğu gösterir şekildedir. Susan Enugu'daki British Council'ı aradığında oradaki insanların bu savaş ortamında su topu oynamaları, Hotel Presidential'da kokteyl düzenleyerek eğlenmeleri onu hayrete düşürmüştür. Kanlı bir savaş devam ederken bu insanların kayıtsızlığı, sorunları çözmek yerine eğlenmeyi tercih etmeleri Susan'ı hayal kırıklığına uğratmıştır. (2014, s. 182). Bir İngiliz vatandaşının bile bunları söylüyor olması Adichie'nin romanında vurguladığı durumu desteklemektedir. Tüm bu detaylar dikkate alındığında Adichie'nin romanı, Nijerya halkının sömürgecilik sonrası dönemde yaşamış olduğu iç savaş merkeze alarak, okuyucuya savaşın yıkıcılığını aktarmaktadır.

Somali İç Savaşı ve Nuruddin Farah'ın *Maps* (1999) Romanı

1980'lerde patlak veren Somali İç Savaşı, Afrika'nın modern tarihindeki en uzun ve kanlı çatışmalardan biri olmuştur. Somali İç Savaşı'nın nedenleri çok yönlü ve karmaşık olup siyasi, sosyal, ekonomik ve tarihi faktörlerin bir kombinasyonunu içermektedir. Çatışmanın başlıca tetikleyicilerinden biri, Somali'yi yirmi yılı aşkın süredir yöneten Siad Barre'nin otoriter rejiminin çökmesidir. Barre yönetiminin karakteristiği olarak yolsuzluk, insan haklarına saygısızlık, Somali'deki çeşitli etnik gruplar arasındaki gerginlikleri tetikleyen belirli klanların ve bölgelerin marjinalleştirilmesi ön planda yer almıştır. “Somali'deki çatışmalar genellikle düşük seviyeli toplumsal şiddet yoluyla ortaya çıkmış, kaynaklar ve klan aidiyetiyle yakından bağlantılıdır. Toplumsal şiddet sıklıkla ulusal düzeye sıçramış ve 1990'larda iç savaşın patlak vermesinin bir parçası olmuştur” (Eklöw & Krampe, 2019, s. 4). İç savaşın çıkmasına neden olan bir diğer faktör de Barre'nin düşüşünün yarattığı güç boşluğunda ortaya çıkan, genellikle klan çizgisinde örgütlenen silahlı grupların ve milislerin çoğalmasıydı. Bu gruplar kendi klan çıkarlarını korumaya, kaynaklar üzerinde kontrol sağlamaya çalışarak klanlar arası rekabete, şiddetli çatışmalara yol açmıştır. “Somali'de patlak veren iç savaş, ülkenin sancılı sosyal ve siyasi dönüşüm tarihinin son aşamasıydı. Siyasi çıkmaz, iktidar için savaşan çok sayıda devlet dışı aktörle karakterize edilmekteydi” (Marangio, 2012, s. 3). Ayrıca, komşu ülkelerin dış müdahaleleri de çatışmanın körüklenmesinde rol oynamış, bölgesel güçlerin yanı sıra uluslararası aktörler de kendi çıkarları doğrultusunda Somali'nin iç işlerine karışmışlardır.

Somali İç Savaşı'nın sonuçları ağır ve geniş kapsamlı olmuş, hem Somali toplumunu hem de bir bütün olarak bölgeyi etkilemiştir. En belirgin sonuçları arasında insan hayatlarının kaybı ve çatışmanın yol açtığı insani kriz yer almıştır. Savaş esnasında “on binlerce kişi ölmüş ya da Cibuti, Kenya ve Etiyopya'da mülteci durumuna düşmüştür. Birkaç yüz bin kişi de Mogadişo, Kismanyo, Baidoa, Hargiesha'da ve çevresinde evsiz durumda kalmıştır” (Kusow, 1994, s. 31). İç savaş yaygın şiddete, milyonlarca insanın yerinden edilmesine, altyapı ile kurumların ciddi ölçüde tahrip olmasına yol açmıştır. Bu durum, ciddi gıda kıtlığı, yetersiz beslenme, sağlık, eğitim gibi temel hizmetlere yetersiz erişim ile korkunç bir insani krize dönüşmüştür. İç savaşın, çatışmaların ortasında toparlanmaya ve gelişmeye çalışan Somali ekonomisi üzerinde de zararlı etkileri olmuştur. Ticaretin sekteye uğraması ve istikrarsızlık ülkedeki ekonomik büyüme ile kalkınma çabalarını engellemiş, birçok Somaliliyi yoksul

ve hayatta kalmak için uluslararası yardıma muhtaç hale getirmiştir. Ayrıca, iç savaş Somali'nin siyasi manzarası üzerinde de ciddi sorunlar doğurmuştur. İstikrarlı bir merkezi hükümetin yokluğu, çeşitli hiziplerin ve klanların güç ve nüfuz uğruna yarıştığı parçalanmış bir siyasi ortamla son bulmuştur. Bu durum aktif yönetim eksikliğine, zayıf devlet kurumlarına, siyasi istikrarsızlığa yol açarak Somali'de işleyen kapsayıcı bir hükümetin kurulmasını zorlaştırmıştır.

Ülkesinde yaşanan bu kaosa sessiz kalamayan ve eserlerinde yer veren etkili yazarlardan birisi Nuruddin Farah'dır. Farah, 1945 yılında Somali'nin Baidoa şehrinde doğmuştur. Çok dilli ve çok kültürlü bir ortamda büyümesinin, Farah'ın yazarlığının üzerinde büyük payı vardır. Farah, Hint ve İngiliz topraklarında edebiyat ve felsefe eğitimi almış, Somali, Etiyopya, İtalya, Sudan, Nijerya ve Amerika Birleşik Devletleri dâhil olmak üzere değişik coğrafyalarda yaşama fırsatı yakalamıştır; bu farklı ülkelerin ve kültürlerin içinde geçirdiği deneyimler, edebî bakış açısının şekillenmesini sağlamıştır. Farah kimlik, sürgün, siyaset, toplumsal cinsiyet ve kültür gibi temaları derinlemesine inceleyen eserleriyle tanınmaktadır. "1969-1991 yılları arasında ülkeyi yöneten Somali diktatörü Mohamed Siad Barre tarafından sürgüne gönderilmiş" (Jaggi, 2012) ve Cape Town'a yerleşmiştir. Bu bölüm, Farah'ın Somali'deki iç savaşı ele alan *Maps* romanını incelemeyi amaçlamaktadır.

Nuruddin Farah'ın *Maps* romanı, 1980'lerin sonundan 2000'lerin başına kadar süren Somali'deki iç savaş sırasında yaşanan olayları anlatmaktadır. Roman, çatışmanın Somali'deki bireyler ve topluluklar üzerindeki yıkımını ve savaşın daha geniş sosyal, siyasi ve tarihi bağlamını da incelemektedir. *Maps*, iç savaşın ilk yıllarında Somali'nin başkenti Mogadişu'da büyüyen genç bir çocuk olan Askar'ın hikâyesi etrafında şekillenmektedir. Askar, Ogaden'in çocuğudur: Hem Somali hem de Etiyopya'nın hak iddia ettiği topraklarda doğmuştur. "Bu köken karmaşası, Somalili ebeveynlerden doğmasına rağmen üvey annesinin Etiyopyalı olması gerçeğiyle daha da şiddetli hale gelmiştir" (Kazan, 1993, s. 256). Roman, kimlik, yerinden edilme ve şiddet temalarının yanı sıra iç savaşın Somali toplumunu ve kültürünü nasıl şekillendirdiğine dair okuyucuya detaylı bilgiler aktarmaktadır.

Romanın ana temalarından biri iç savaşın yıkıcı gücüdür. Roman, can kayıpları, evlerin ve toplulukların yıkımı, sosyal düzenin bozulması da dâhil savaşın dehşetini tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Romanda ilk dikkat çeken durum, savaş yüzünden aile yapısının bozulmasıdır. Evlenen genç erkekler evliliklerinden kısa bir süre sonra savaşa katılmak zorunda kalmışlardır. Romandaki şu ifade bu durumu açık şekilde özetlemektedir: "Erkekler evlendikten sonra arkalarında zaferin tozunu, yeni evlendikleri kadınları, yaşlı ebeveynlerini ve çok genç olanları bırakarak gittiler. Haftalar sonra ancak tam kanlı erkekleri aramızda görebildik ve hiçbir güçlü erkek, yaralı ve tıbbi bakıma muhtaç olmadıkça uzun süre geri dönmedi" (Farah, 1999, s. 98). Farah, Askar ve romandaki diğer karakterlerin deneyimleri aracılığıyla, yerel halkta oluşan korku, travma ve kayıpların mücadelesinde iç savaşın aile yapısı üzerinde bıraktığı olumsuz neticelerini resmetmektedir. Aile yapısının bozulmasıyla birlikte çocuklar ve gençler de ülkelerindeki savaşın bir parçası haline gelmişlerdir. Romandaki şu sözler bunu desteklemektedir: "Aniden bir patlama oldu ve küçük bir aradan sonra bir tane daha, sonra bir üçüncüsü ve ardından bir dördüncüsü... (Askar) Hükümet Tepesi yönünde koşan bir grup genç çocuk gördü ve grubun başında Askar'dan bir ya da iki yaş büyük bir çocuk vardı ve bu çocuk grubun bayrak taşıyıcısıydı" (1999, s. 103). Savaş o kadar hayatın içindedir ki çocuklar bile içinde yer almaktan kurtulamamışlardır. Farah bu duruma eserinde yer vermiştir: "Dünya kaosa sürüklenmiş; bir savaş var; bu kaotik durum nedeniyle erkek çocuklar aniden adam olmuşlardır" (1999, s. 113). Bu da savaşın dönüştürücü gücünün bir örneğidir.

Savaşa katılan erkek çocukların ve adamların tercihlerinin altında yatan temel unsurlardan birisi de kendi kimlik inşa süreçlerinde savaşa katılmanın önemli bir rol oynayacağına inanmalarıdır. Uncle Hilaal adlı karaktere göre: "Somalililer, Ogaden halkının etnik kökeninin ulusal kimlikleriyle örtüşmesi için savaşa girdiler. Somalililere psikik enerjilerini veren şey budur, başka hiçbir Afrika halkında olmayan bir tür, sadece Somalililerde vardır" (1999, s. 103). Etnisitenin ve ulusal kimliğin epey değer gördüğü bir ortamda ise anlaşmazlıkların yaşanması kaçınılmazdır. Roman aynı zamanda iç savaşın toplulukları nasıl parçalayabileceğini ve sosyal yapıları nasıl bozabileceğini de göstermektedir. Farklı

gruplar ve hizipler şiddet ve çatışmaya girdikçe, akrabalık, arkadaşlık ve güven bağları kopmaktadır. Farah, iç savaşın daha önceleri birlikte yaşayan insanlar arasında nasıl şüphe, ihanet ve bölünme tohumları ekebileceğini, bunun da ilişkilerin parçalanmasına ve sosyal uyumun bozulmasına yol açabileceğini vurgulamaktadır.

Romanda merkeze yerleştirilen iç savaşın kasvetine rağmen Farah, kargaşanın ortasında umut ve dayanıklılık anlarını da yansıtmaktadır. Roman, şiddetin ve yıkımın ortasında bile ortaya çıkan nezaket, cesaret ve insanlık eylemlerini de aktararak umudun devam etmesine olanak sağlamaktadır. Askar'ın üvey annesi Misra gibi karakterler, kaosun ortasında anlam ve amaç bulmaya çalışarak zorluklar karşısında direnç ve kararlılık sergilemektedirler. Farah ayrıca, Askar'ın değişen dünyasında yönünü bulmak için yarattığı 'haritalar' gibi sembollerini kullanarak umut fikrini, iç savaşın ortasında bile ileriye doğru bir yol bulma olasılığını aktarmaktadır. *Maps*, savaşın zorluklarına, belirsizliklerine rağmen insanın sebat etme, uyum sağlama ve iyi bir geleceğe giden yolu bulma kapasitesine dair metafor işlevi görmektedir.

Sonuç olarak, Nuruddin Farah'ın *Maps* romanı, iç savaş temasının ve bunun bireyler ile toplumlar üzerindeki yansımalarının güçlü bir panoramasını sunmaktadır. Savaşın yıkıcı gücünü, kimlik arayışını ve insan ruhunun direncini canlı şekilde ele alan roman, iç savaşın karmaşıklığına, bireyler ile toplumlar üzerindeki derin etkilerine ışık tutmaktadır. Savaşın gerçeklerini ve sonuçlarını anlamanın önemini vurgulayarak, çatışma zamanlarında insanlık durumunun dokunaklı bir keşfi olarak hizmet eden romanda "olan hemen her şey, kişisel, varoluşsal, felsefi, tarihsel daha fazla krizin başlangıcıdır" (Wright, 2002, s. 45). Bahsedilen durumları tüm çıplaklığıyla aktarabilmeyi başarabilen Farah, iç savaş temasını merkeze alarak okuyucuda savaşa dair bir bakış açısı oluşmasını sağlamaktadır.

Sierra Leone İç Savaşı ve Ishmael Beah'ın *A Long Way Gone: Memoirs of a Boy Soldier* (2007) Adlı Eseri

Öldürürken bunları yapanın ben olmadığını hissettim. Yapmak zorundaydım çünkü isyancılar beni öldürmekle tehdit ediyordu.

Çatışma sırasında isyancı güçler tarafından kaçırılan
12 yaşında bir çocuk (Amnesty, 2000)

Sierra Leone İç Savaşı, küçük bir Batı Afrika ülkesi olan Sierra Leone'yi 1991'den 2002'ye kadar harap eden uzun süreli ve acımasız bir silahlı çatışmadır. Çatışma, yaygın şiddet, zulüm ve sivillerin yerlerinden edilmesiyle nihayetlenmiş, Sierra Leone'nin sosyo-politik, ekonomik, insani yönleri üzerinde ciddi sorunlar doğurmuştur. Bu çatışmanın nedenlerini, gidişatını, çıkarılan dersleri anlamak, çatışma sonrası toplumlarda sürdürülebilir barışı teşvik etmek adına çok önemlidir. Bu bölüm, mevcut literatür, tarihsel süreç ve neticeler bağlamında Sierra Leone İç Savaşı'nın kapsamlı bir analizini sunduktan sonra Ishmael Beah'ın eseri merkezinde iç savaş ele almayı amaçlamaktadır.

Sierra Leone İç Savaşı'nın yaşanmasının temelinde çok sayıda karmaşık ve iç içe geçmiş nedenler vardır. Temel nedenlerden biri, Sierra Leone'yi rahatsız eden siyasi istikrarsızlık ile yönetim sorunlarıdır. Yaygın yolsuzluk, adam kayırmacılık, doğal kaynakların kötü yönetimi halk arasında, özellikle de marjinalleştirilmiş ve haklarından mahrum bırakılmış gruplar arasında köklü şikâyetler ortaya çıkarmıştır. Bu durum, değişim arzusunun körükleyen ve silahlı muhalif grupların ortaya çıkmasına sebep olan bir hayal kırıklığı ve hoşnutsuzluk ortamına da neden olmuştur. Sierra Leone İç Savaşı'nın öne çıkan nedenlerinden bir diğeri de ekonomik etkenlerdir. Sierra Leone, elmas da dâhil olmak üzere bol miktarda doğal kaynağa sahip olmasına rağmen dünyanın en fakir ülkelerinden biridir. Ülkede hâkim olan yoksulluk, işsizlik ve eşitsizlik halkın şikâyetlerini arttırmış, onları silahlı isyancı grupların sunduğu zenginlik ve güç vaatlerine karşı duyarlı hale getirmiştir. "Kanlı elmas" olarak da bilinen yasadışı elmas ticareti, isyancı grupların operasyonlarını finanse etmek için elmas madenlerini kullanması nedeniyle çatışmanın finansmanında önemli bir rol oynamıştır. Etnik gerilimler ve bölgesel eşitsizlikler gibi sosyal faktörler de Sierra Leone'deki iç savaşın patlak vermesine sebebiyet vermiştir. On sekizden fazla etnik grupla geniş yelpazeli etnik çeşitliliği barındıran ülkede, farklı etnik gruplar

arasındaki gerilimler silahlı gruplar tarafından destek kazanmak ve savaşçı toplamak için manipüle edilmiştir. Dahası, başkent Freetown'un kırsal bölgelere kıyasla daha büyük finansal ve siyasi avantajlara sahip olduğu bölgesel eşitsizlikler, sosyal eşitsizlikleri şiddetlendirmiş, şikâyetlerin zirveye ulaşmasıyla sona ermiştir.

Sierra Leone İç Savaşı sivil halk, ekonomi ve Batı Afrika'nın bölgesel istikrarı da dâhil farklı düzeylerde etkiler meydana getirmiştir. Savaş; katliamlar, sakat bırakmalar, cinsel taciz gibi sivillere yönelik yaygın şiddet, zulüm, insan hakları ihlalleriyle neticelenmiştir. Binlerce insan öldürülmüş, çok daha fazlası evlerini kaybetmiş, bu da insani krize yol açmıştır. Özellikle “çocuklar, Sierra Leone'deki silahlı iç çatışmanın başlıca mağdurları arasında yer almış, hem orantısız hem de benzeri görülmemiş ölçekte acı çekmişlerdir. Yüz binlerce çocuk mülteci durumuna düşmüş ya da ülke içinde yerinden edilmiş, birçoğu ailelerinden ayrı düşmüştür” (Amnesty, 2000). Bu iç savaşın bilançosu çocuklar başta olmak üzere tüm halk için çok ağır olmuştur. “Sierra Leone'de dokuz yıl süren iç savaş sırasında sivil halka tarifsiz acılar çektirildi. Binlerce çocuk ya kasıtlı olarak ya da ayırım gözetilmeksizin sakat bırakıldı, tecavüze uğradı ve öldürüldü. ... Zorla silahaltına alınan tahminen 5.400 çocuk çatışmalarda yer aldı” (Graça, 2001, s. 144). Bu baskı ortamının oluşmasında en belirgin etken Devrimci Birleşik Cephe (RUF) isyancı birlikleri ve hükümet yanlısı güçlerin milisleriydi. Kontrollerine aldıkları çocukları sadece silahaltına almamışlar aynı zamanda onların uyuşturucu ve alkol gibi alışkanlıkları kazanmalarına sebep olarak çocukları tepkisiz birer figür haline dönüştürmüşlerdir.

Dile getirilen bu sıkıntıları bizzat kendisi tecrübe eden Ishmael Beah, 23 Kasım 1980'de Sierra Leone'de doğan Amerikalı yazar ve insan hakları aktivistidir. Sierra Leone'yi saran şiddet ve kaostan kaçmak zorunda kalan Beah'ın erken yaşamına savaşın dehşeti damgasını vurmuştur. Henüz on üç yaşındayken hükümet ordusuna alınmış, savaşmak ve öldürmek üzere eğitilen bir çocuk asker haline gelmiştir. Sonunda UNICEF tarafından kurtarılıp bir rehabilitasyon merkezine yerleştirilmiştir. Burada yeni bir hayata başlayan Beah, hayatını yeniden inşa edebilmeyi başarmış, sonunda Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiştir. Beah, 2007 yılında yayınlanan *A Long Way Gone: Memoirs of a Boy Soldier* adlı anı kitabıyla tanınmaktadır. Kitap, Sierra Leone İç Savaşı sırasında Beah'ın çocuk askerken yaşadıklarını ilk elden açıklamaktadır. Bu savaş ‘çocuk asker’ sorununu ön plana çıkarmış ve savaşın merkezinde yer alan Beah, çocuk askerleri sembolize eden bir figür haline gelmiştir. Beah'ın kitabı sayesinde yerel halk dünya kamuoyu, çocuk askerlerin ihtiyaçlarına dair fikir sahibi olmuştur. Bu bağlamda, Beah hem sembolik hem de kamuoyunu şekillendiren bir etken olduğu için büyük öneme sahiptir (Shepler, 2016, s. 246).

Beah'ın hayatı, köyü isyancı güçler tarafından saldırıya uğradığında alt üst olmuş, hayatta kalmak için kaçmak zorunda kalmıştır. Ailesinden ayrı kalan Beah, savaşın, şiddet ve kaostan ortasında hayatta kalma mücadelesi vererek oradan oraya dolaşmıştır. “Köyünü yağmalayan isyancılardan kaçtıktan, ağabeyinden ve arkadaşlarından ayrı düştükten, ormanda tek başına hayatta kaldıktan ve idamdan kurtulduktan sonra Beah -12 yaşındayken- hükümetin çocuk askerlerden oluşan birliğine alınmıştır” (Iweala, 2007). Savaşmak için eğitilen Beah katliamlar, saldırılar, savaşın acı ve travmasını bastırmak amacıyla uyuşturucu kullanımı da dâhil korkunç eylemler gerçekleştirmiştir. Beah'ın anı kitabı, savaşın vahşetini, hem kurbanlar hem de failer, özellikle de genç ve açık zihinler üzerindeki insanlıktan çıkarıcı etkilerini gerçekçi bir biçimde aktarmaktadır. Beah'ın çocuk asker olarak yolculuğu, zorluklar ve ahlâkî ikilemlerle doludur. Beah, acımasız ve anlamsız bir çatışmanın piyonu haline geldikçe sadakat, hayatta kalma, masumiyetin kaybı gibi sorularla boğuşmuştur. Başkalarına karşı şiddet eylemlerinde bulunmaya zorlanmış, kimlik ve insanlık duygusu ciddi şekilde tehlikeye girmiştir. Bununla birlikte Beah, savaşın dehşetini birlikte yaşarken çocuk asker arkadaşlarıyla derin dostluk ve yoldaşlık bağları da kurmuştur (Beah, 2007).

Ishmael Beah'ın çalışmasının bütünü dikkate alındığında şiddetin çok yoğun hissedildiği, özellikle çocukların bu acımasız savaşın bir parçası olmak zorunda kaldıkları görülmektedir. Beah (2007), çocukların masumiyetlerini nasıl kaybettiklerini, geçirdikleri dönüşümü şöyle ifade etmektedir: “Masumiyetimizin yerini korku almış ve birer canavara dönüşmüştük. Bu konuda yapabileceğimiz hiçbir şey yoktu. Bazen düşündükleri gibi olmadığımızı haykırarak insanların peşinden koşuyorduk ama

bu onları daha da korkutuyordu. İnsanlara yol sormayı umduk. Ama bu imkânsızdı” (s. 67). Beah (2007), savaşın dönüştürücü etkisini büyükannesinin anlattığı hikâye ile netleştirmektedir. “Büyükannem bir keresinde bana, kendisini yaban domuzuna dönüştürmek için büyü kullanan azılı bir yaban domuzu avcısı hakkında bir hikâye anlatmıştı. (Bu avcı) daha sonra sürüyü ormanın açık bir alanına götürür, burada tekrar insan formuna dönüşür, sonra domuzları tuzağa düşürür ve vururdu” (s. 64). Buna benzer bir dönüşüm, Beah’ın yaşadığı vahşet yüzünden kaçınılmaz hale gelmiştir. Eserinin ilk bölümlerinde bahsettiği sahne Beah’ın psikolojisinde derin izler bırakmıştır. “Bir adam ölü oğlunu taşıyordu... Babanın üstü başı oğlunun kanıyla kaplıydı... Ardından serseri kurşunlarla delik deşik olmuş bir grup kadın ve erkek koşarak geldi. Vücutlarından aşağı sarkan derilerinde hâlâ taze kan vardı... Midemin bulandığını hissettim ve başım dönüyordu” (Beah, 2007, s. 64). Bunların dışında askerlerin işlemiş olduğu zalimce davranışlar da bu dönüşümde etkin rol oynamıştır. Askerler, insanların köylerini rahatlıkla yakıp bundan haz alacak kadar insanlıklarını kaybetmiş bir durumdaydılar. Beah’ın görmüş olduğu bir asker bahsedilen zalimliği destekleyecek itirafta bulunmuştur: “ ‘Bugün yaklaşık üç köyü yaktık.’ Belki de herkesten daha çok eğlenen sıksa bir adam güldü” (2007, s. 119). İşledikleri vahşet onlar için günlük hayatlarının parçası haline gelmiş, bu onlar için haz aldıkları bir eyleme dönüşmüştür. İlerleyen bölümde bir teğmenin isyancılara dair bakış açısı da onlara karşı hiçbir merhametleri kalmadığının açık göstergesidir. “Onları insan yapan her şeyi kaybettiler. Yaşamayı hak etmiyorlar. Bu yüzden her birini tek tek öldürmeliyiz. Bunu büyük bir kötülüğü yok etmek olarak düşünün. Bu, ülkeniz için yapabileceğiniz en büyük hizmettir” (2007, ss. 133-134). Bu düşünceler ile milli duygulara hitap ettiğini sanan ve isyancıları insan olarak tanımlamayan teğmenin, çocukları asker olarak kullanması da tam anlamıyla paradoks teşkil etmektedir. Tüm bu merhametsizliğe ve vahşete tanıklık eden Beah’ın tüm masumiyetini kaybederek acımasız ve duygusuz birine dönüşmesi de içinde bulunduğu sert ortamın sonucudur. Çocuk askerliği boyunca şahitlik ettiği olaylar, daha önce gördüğü vahşet karşısında titreyerek kendinden geçen Beah’ın hissiz bir insan olmasına neden olmuştur. Ölü bedenleri görmesi üzerine söyledikleri Beah’ın değişiminin apaçık bir örneğidir: “Yengeçler çoktan ölümlerin gözleriyle ziyafet çekmeye başlamıştı. Bataklığın üstünde uzuvlar ve parçalanmış kafatasları yatıyordu ve bataklıktaki suyun yerini kan almıştı. Cesetleri ters çevirip cephanelerini ve silahlarını aldık. Bu cansız bedenlerden korkmuyordum. Onları küçümsüyor ve ters çevirmek için tekmeliyordum” (2007, s. 148). Kyulanova’nın (2010) da vurguladığı gibi, “Savaşa katılmak Ishmael’in şiddete bakış açısını değiştirmiştir. Asker olmadan önce ölü ve yaralıların görüntüsü onu dehşete düşürürken, anlatının ilerleyen bölümlerinde düşmanlarını öldürmeye karşı hissizleşmiştir” (s. 30). Beah’ın kendi ifadeleri de bunu destekler niteliktedir: “İki yılı aşkın bir süredir savaşıyorduk ve öldürmek günlük bir faaliyet haline gelmişti. Hiç kimse için acıma hissetmiyordum. Çocukluğum benim haberim olmadan geçip gitmişti ve sanki kalbim donmuştu” (Beah, 2007, s. 156). Savaş ortamında müşahede ettikleri ve savaşın vahşeti Beah’ı acımasız, ruhsuz, donuk kalpli birine dönüştürmüştür.

Bir önceki paragrafta Beah’ın geçirmiş olduğu dönüşümü ve travmayı savaşa katılan binlerce çocuk asker yaşamak zorunda kalmıştır. Bu yüzden “çocuk askerler, savaş bölgelerinden çıkarıldıktan sonra, reşit olmayan askerleri topluma yeniden kazandırmayı ve aynı zamanda çocuk statülerini geri vermeyi amaçlayan bir rehabilitasyon sürecine tabi tutulmuşlardır” (Kyulanova, 2010, s. 30). Savaşın acımasızlığına çocuk yaşta tanık olan Beah da, birkaç yıl savaştıktan sonra bir rehabilitasyon ve sivil hayata yeniden entegrasyon sürecinden geçer. Beah, kâbuslar ve topluma yabancılaşma hissi de dâhil savaş travmasıyla mücadele ettiğinden onun için bu yolculuk kolay değildir. Hatta orada kalırken savaşla ve ölen insanlarla ilgili şöyle bir kâbus görmüştür: “Feryat ederek bana büyük bir acı verdiler. Onları duymamak için kulaklarımı kapadım ama acılarını hissetmeye başladım. Ne zaman biri bıçaklansa, daha kötü hissediyordum; vücudumun kurbanla aynı bölgesinden kan damladığını görüyordum. Ağlamaya başladım” (Beah, 2007, s. 207). Beah’ın görmüş olduğu bu kâbus, savaş travmasının devam ettiğinin bir göstergesi olsa bile daha önceden savaşın katastrofik atmosferi yüzünden insani özelliklerini kaybederek hissizleşen Beah’ın ruhen ve zihnen iyileşmeye başladığını göstermektedir. Bu iyileşmede orada bulunan bakıcılarının, akıl hocalarının desteği ve kendi dayanıklılığının da önemli bir payı vardır. Bu faktörlerin etkisiyle Beah, yaşamını yeniden kurmayı başarabilmiştir.

Yukarıda bahsedildiği gibi savaşın şiddetini tüm zerresine kadar hissededen Ishmael Beah, eseri boyunca savaşın kendi ruhu ve çevresindekilerin hayatları üzerindeki etkisini anlatmaktadır. Şiddet döngüsü, insanlığın kaybı, kurbanlar ile failer arasındaki bulanık çizgiler de dâhil savaşın karmaşıklıklarıyla boğuşan Beah, aynı zamanda iyileşme sürecinde azımsanmayacak bir paya sahip olan hikâye anlatıcılığının önemini de vurgulamaktadır. Beah, hatıratı aracılığıyla çocuk askerlerin anlatılmamış hikâyelerini dillendirerek, savaşın genellikle göz ardı edilen ve unutulmuş kurbanlarına ışık tutmaktadır. Tüm sıkıntılar içinde umudu ve direnci vurgulayan Beah'ın eserinde verdiği “temel mesajlarından biri de savaş, nefret ve şiddetin bir toplumdaki her şeyi, özellikle de çocukları tükettiğidir” (Iweala, 2007). Beah'ın eseri, çatışmaların geniş kapsamlı sonuçlarına dair çarpıcı bir hatırlatma niteliği taşımakta ve okuyucuyu, toplumun en savunmasız bireylerini korumak ve beslemek konusunda taşınması gerektiği derin sorumluluk üzerine düşünmeye sevk etmektedir.

Liberya İç Savaşı ve Helene Cooper'ın *The House at Sugar Beach: In Search of a Lost African Childhood* (2008) Adlı Eseri

Azat edilmiş Amerikalı köleler tarafından on dokuzuncu yüzyılda kurulmuş bir Batı Afrika ülkesi olan Liberya, 1989 yılında Liberya İç Savaşı'nın çıkması ile sonuçlanan uzun bir eşitsizlik, yolsuzluk ve şiddet geçmişiyle gölgelenmiştir. Başkan Samuel Doe hükümetine karşı bir isyan olarak başlayan savaş, hızla çeşitli isyancı grupların, milislerin ve bölgesel güçlerin dâhil olduğu tam teşekküllü bir iç savaşa dönüşerek yoğun zulümler, insan hakları ihlalleri ve insanların yerlerinden edilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu şiddet ortamından Başkan Doe da nasibini almıştır. “Gerilla lideri Prince Johnson, 1990 yılında Doe işkenceyle öldürülmeden önce Devlet Başkanı Samuel Doe'nun kulaklarını kesmekle kalmamış, bunun bir videosunu da çekmiş, bu video Batı Afrika'da elden ele dolaşmıştır” (Kaplan, 1994). Doe'nun dışında “Aralık 1989 ile Kasım 1996 arasında savaşta tahminen iki yüz bin kişi ölmüş ve nüfusun yüzde sekseni yerinden edilmiştir” (Anderson, 1998) . İnsanlık dışı bu ortamda gelişen Liberya İç Savaşı, başlamasına ve uzun sürmesine sebep olan çok sayıda faktörle birlikte karmaşıklığı ile karakterize edilebilecek bir savaştır. Bu bölüm, çatışma dinamiklerine ve çatışma sonrası yeniden yapılanmanın zorluklarına ışık tutmak amacıyla Liberya İç Savaşı'nın, nedenleri, etkileri ve sonuçları da dâhil olmak üzere, kapsamlı ele almakta ve bu iç savaşın Helene Cooper'ın çalışmasında nasıl aktarıldığını incelemeyi amaçlamaktadır.

Liberya İç Savaşı'nın nedenlerini anlamak için Liberya'nın sosyo-politik ortamını şekillendiren tarihsel bağlamı göz önünde bulundurmak önemlidir. 1822 yılında azat edilmiş Amerikalı köleler için yerleşim yeri olması amacıyla kurulan Liberya'da, Ameriko-Liberyalılar olarak bilinen bu yerleşimcilerin torunları uzun yıllar boyunca ülkenin siyasi ve ekonomik güç yapılarına hâkim olmuşlardır. “Toplum, siyasi ve ekonomik olarak baskın olan Ameriko-Liberya eliti (Amerika Birleşik Devletleri ve Batı Hint Adaları'ndan serbest bırakılan kölelerin torunları) ile 16 etnik gruptan oluşan yerli nüfus kitlesi arasında ikiye bölünmüştü” (Adeleke, 1995, s. 572). Ülkedeki yöneticiler, güç ve zenginlik üzerindeki tekeline sürdürürken, yerli Liberyalılardan oluşan nüfusun çoğunluğu sistematik ayrımcılık ve ötekileştirme ile karşı karşıya kalmıştır. “Ameriko-Liberyalılar, bağımsızlığın ilk 100 yılında yerlilerin, en azından nispeten varlıklı yerleşimci toplum içinde, zenginliğe veya güç pozisyonlarına ulaşmasını çok zorlaştırmıştır” (Harris, 2012, s. 46). Bu eşitsizlik; yaygın yolsuzluk, kötü ekonomik yönetim ve baskı ile birleştiğinde, Liberya İç Savaşı'nı tetikleyen sosyal ve siyasi şikâyetler için verimli bir zemin oluşturmuştur.

Ülkede süregelen memnuniyetsizliklerin temelinde her ne kadar etnik köken ile yolsuzluklar yer alıyor olsa da “Liberya'daki iç savaş, etnik düşmanlık veya açgözlülüğe odaklanan kolay açıklamalara pek de elverişli değildir” (Lidow, 2016, s. 112). Çünkü Liberya İç Savaşı'nın nedenleri çok yönlü ve iç içe geçmiş olup girift bir bileşimi yansıtmaktadır. Çatışmanın temel itici güçlerinden biri, Liberya'daki çeşitli gruplar arasındaki yaygın siyasi ve ekonomik dışlanma algısıydı. Yönetici elitlerin gücü ve zenginliği tekeline tutması, başta haklarından mahrum bırakıldıklarını ve ayrımcılığa uğradıklarını düşünen yerli Liberyalılar olmak üzere nüfusun çoğunluğu arasında derin bir marjinalleşme ve yabancılaşma hissi yaratmıştır. Bu eşitsizlik ve adaletsizlik duygusu, politik reformlar ve demokratikleşme çağrılarını kanalizasyon haline getirilen ve nihayetinde iç savaşın patlak vermesine yol açan

kızgınlık ve şikâyetleri ateşlemiştir. Liberya İç Savaşı'nı ortaya çıkaran bir diğer önemli faktör de ülkedeki yönetimin başarısızlığı ve devlet kurumlarının erozyona uğramasıydı. Yolsuzluk ile birleşen kötü yönetim o kadar yaygınlaşmıştır ki bu durum kamu hizmetlerinin çökmesine, ülkenin büyük bir bölümünü kapsayan yoksulluğa ve eşitsizliğe neden olmuştur. Hükümetin bu sorunları ele alamaması, halkın temel ihtiyaçlarını karşılayamaması halkın güvenini sarsmış, halk arasında hayal kırıklığı yaratarak toplumsal huzursuzluğu ve çatışmayı daha da yoğun bir hale getirmiştir.

Liberya'da gerçekleşen bu iç savaşın kurbanlarından birisi olan ve bunu kitabı aracılığıyla tüm dünyaya aktaran Helene Cooper, bu çalışmada seçilen eserinde savaşın soğuk yüzünü tüm netliğiyle göstermiştir. Cooper, aktif siyasi konuları, dünya genelindeki olayları yakından takip eden, keskin, güçlü bir kalemi olan Liberya doğumlu Amerikalı bir gazeteci ve yazardır. En çok *The New York Times*'ta uluslararası ilişkiler ve diplomasi konularında muhabir olarak yaptığı çalışmalarla tanınmaktadır. Cooper, 11 Eylül saldırıları, Irak ve Afganistan savaşları, Batı Afrika'daki Ebola salgını ve Trump yönetiminin dış politikası gibi önemli olaylar hakkında haberler yapmıştır. *The New York Times*'ın Batı Afrika'daki Ebola salgını ile ilgili haber ekibinin bir parçası olarak Pulitzer Ödülü de dâhil gazeteciliği için çok sayıda ödül almıştır. Gazetecilik kariyerinin yanı sıra Cooper, Liberya'da büyürken edindiği kişisel deneyimlerini, Afrika siyaseti ve tarihine ilişkin bakış açısını ortaya koyan *The House at Sugar Beach: In Search of a Lost African Childhood* ve *Madame President* gibi çeşitli kitapların da yazarıdır. Bu çalışmada iç savaş teması merkezinde Cooper'ın *The House at Sugar Beach: In Search of a Lost African Childhood* adlı eseri incelenmektedir. Cooper'ın anı kitabı, iç savaşın damgasını vurduğu çalkantılı bir dönemde Liberya'da büyürken yaşadıklarını çarpıcı bir şekilde tasvir etmektedir. Cooper'ın anıları iç savaşın; ailesi, toplumu ve ülkesi üzerindeki etkisini canlı bir biçimde tasvir etmekte, çatışmanın ortasında kimlik, ayrıcalık ve hayatta kalmanın karmaşıklıklarını incelemektedir.

Cooper'ın bizzat deneyimlediği olayların başında iç savaş döneminde kendi evine gerçekleştirilen saldırı olayı gelmektedir. İç savaş dönemlerinin kaçınılmaz acılarından birisi olan tecavüz olayına Cooper'ın annesi de maruz kalmıştır. Askerler, Cooper'ın annesine, onlarla birlikte aşağıya inmezse kızlarına tecavüz edeceklerini söylemişlerdir (Cooper, 2008, s. 180). Bunun üzerine Cooper'ın annesi çocuklarını korumak adına askerlerle beraber aşağı inmiş, ne yazık ki tecavüze uğramıştır. Cooper, bu elim olayın sonrasını şöyle aktarmaktadır: “Kıyafetlerini çıkardı ve doğruca banyoya duşa girdi. ‘O lanet askerler bana toplu tecavüz etti,’ dedi” (2008, s. 177). Cooper'ın şahsen tanıklık etmiş olduğu bu insanlık dışı durum kendi bölgesinde yaşayan birçok kişinin başına da gelmiştir. Cooper'ın okula gittiğinde duydukları da bunu destekler niteliktedir: “Ertesi gün hepimiz okula gittik. ACS şaşırtıcı derecede normal görünüyordu, ancak Liberyalı çocukların bazılarında çürükler vardı ve kızlardan birkaçı sınıflardaki mırıltılara bakılacak olursa tecavüze uğramıştı” (2008, ss. 180-181). Yine aynı şekilde “Jackie’yi evlerinin arkasındaki sahile götürdüler ve yedi kişi ona tecavüz etti” (2008, s. 181). Cooper'ın bu tanıklıkları, savaşın insana ve topluma verdiği zararları vurgulayarak, bu tür trajedilerin insanların yaşamlarını nasıl derinden etkilediğini ve unutulmaz izler bıraktığını anlatmaktadır.

Cinsel saldırıların dışında isyancılar hedef belirledikleri evleri yakıp yıkıp yağmalamış, çoğu zaman bomba kullanmışlardır. Cooper bu durumu şöyle özetlemektedir: “İsyancılar üç saat süren kuşatma sırasında eve roket güdümlü el bombaları attılar” (2008, s. 268). Bombalamadan sonra ise evde yaşayan bireylere karşı saldırılarına devam etmişlerdir. “Avludaki iki adamı vurarak öldürdüler; bunlardan biri evde kimin saklandığına dair yanlış bilgi verdiği için bir muhbirdi, diğeri ise olay yerine yanlış zamanda gelen yoldan geçen biriydi. Eve sığınan dokuz yaşındaki savaş yetimi Kona’yı vurdular; Kona ölmedi” (2008, s. 268). İsyancılar her türlü öldürme eylemini gerçekleştirirken uyguladıkları infazları kimi zaman televizyonda da yayınlamışlardır. Bu infazlarda Cooper da yakın akrabasını kaybetmiştir. Cooper eserinde bu durumu şöyle aktarmaktadır: “O gece televizyonda idamları izledik. Özellikle Cecil Amca'nın ölümünü izledik ve sonuna kadar başını nasıl dik tuttuğunu; nasıl korkmuş değil de gururlu görüldüğünü; nasıl yalvarmadığını, askerinin onu nasıl ıskaladığını ve bunun ne anlama geldiğini not ettik” (2008, s. 186). Savaş döneminde akrabalarını kaybeden Cooper, ülkesinden ayrılmaya çalışırken kendisi de ölümle burun buruna gelmiştir. “Yavaş yavaş henüz ölmediğimi fark ediyordum. Bir Irak bombası tarafından vurulmamıştık. Bir tank, bizimkilerden biri, Humvee'mi

ezmişti, aracı ezdi ve beni direksiyona sıkıştırdı” (2008, s. 310). Tüm bu vahşeti birinci dereceden yaşayan Cooper daha sonra hem kendi ailesinin hem de birçok kişinin karşılaştığı insanlık dışı muameleleri *The House at Sugar Beach: In Search of a Lost African Childhood* adlı çalışmasında ele almış ve bu eseri tüm dünyada büyük bir yankı uyandırmıştır. Cooper’ın kitabı, Afrikalı kimliğinin karmaşık katmanlarına, iç savaşa ve iç savaşın kişinin benlik duygusu üzerindeki etkisine dair ilgi çekici bir keşif işlevi görmektedir.

Sonuç

İç savaşlar, Afrika modern tarihinin en yıkıcı ve acımasız olaylarından. 20. yüzyılın başlarından bu yana, kıtanın birçok ülkesinde iç savaşlar çıkmış ve milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. Bu iç savaşlar, kıtanın sosyo-ekonomik ve kültürel yapısında derin yaralar açmış, bu sebeple çeşitli Afrikalı yazarlar tarafından ele alınmıştır. İç savaş teması, bu çalışmada seçilen Chimamanda Ngozi Adichie’nin *Half of a Yellow Sun*, Nuruddin Farah’ın *Maps*, Ishmael Beah’ın *A Long Way Gone: Memoirs of a Boy Soldier* ve Helene Cooper’ın *The House at Sugar Beach: In Search of a Lost African Childhood* gibi birçok edebî eserde kullanılan yaygın ve güçlü bir motiftir. Bu eserler, iç savaşların bireyler, aileler ve toplumlar üzerindeki yıkıcı etkisini incelemekte, Afrika toplumlarındaki çatışma, şiddet, kayıp ve dayanıklılığın karmaşıklığına ışık tutmaktadır.

Half of a Yellow Sun’da Adichie, 1967’den 1970’e kadar süren ve Biafra Savaşı olarak da bilinen Nijerya İç Savaşı’na odaklanmaktadır. Adichie, romanındaki karakterlerinin yaşamları aracılığıyla savaşın dehşetini, etnik gerilimleri, çatışmaya yol açan siyasi mücadeleleri, Biafra halkı üzerinde bıraktığı derin duygusal ve psikolojik yaraları aktarmaktadır. Hem sivil halkın hem de savaşçıların deneyimlerini derinlemesine inceleyerek savaşın korkunç sonuçlarını, insan ruhu üzerindeki kalıcı etkilerini gözler önüne seren Adichie, birinci ağızdan dinlediği savaş hikâyelerine eserinde yer vererek iç savaşın tahripkârlığını tüm dünyaya duyuran yazarlardan birisi olmuştur. Benzer şekilde Farah, *Maps* romanında iç savaşın onlarca yıldır çatışmalarla boğuşan Somali halkı üzerindeki izlerini incelemektedir. Askar ismindeki karakteri aracılığıyla şiddetli iç savaş sonucunda toplumun parçalanmasını, kimlik kaybını ve ailelerin dağılmasını dile getirmektedir. Farah, karakterlerinin yaşadığı travma, yerinden edilme, hayatta kalma mücadelesinin yanı sıra iyileşme ve kefaret arayışlarını inceleyerek iç savaşın psikolojik bedeline de değinmektedir. Beah’ın anı türünde yazdığı *A Long Way Gone: Memoirs of a Boy Soldier*, Beah’ın kendisinin de çocuk asker olmaya zorlandığı Sierra Leone’deki iç savaşın ilk ağızdan anlatıldığı üzücü ve dokunaklı bir eserdir. Beah; ailesini kaybetmesi, şiddete alıştırılması, yaşadığı travma ve rehabilitasyon süreci gibi tüm derin acılarını bu eserinde ele almıştır. Savaşın insanlıktan çıkarıcı ortamını ve insan ruhunun direncini akıldan çıkmayacak biçimde betimleyen Beah, çocuk asker konusunun gündeme gelmesini sağlamış, bu sorunun çözülmesi noktasında bir farkındalık oluşmasına katkıda bulunmuştur. Son olarak, *The House at Sugar Beach: In Search of a Lost African Childhood* adlı kitabında Cooper, iç savaş sırasında Liberya’da geçen kendi çocukluğunu, ailesi ile birlikte gördükleri zulmü, yaşadıkları felaketin ardından ailesinin Amerika Birleşik Devletleri’ne göç etmek zorunda kalışını anlatmaktadır. Cooper, iç savaşın getirdiği kaos, korkuyu, yıkımı ve anavatanının parçalanışına tanık olurken masumiyetin yitirilişini kendi tecrübelerine dayanarak okuyucuya aktarmaktadır. Cooper, savaş dönemlerinde oldukça yaygın görülen bombalama, öldürme, tecavüz gibi konuları gündeme taşıyarak savaşın bireyler üstündeki şiddetli etkisini dile getirmektedir.

Bu çalışmada seçilen ve farklı türlerde oluşturulan bu dört eser, sömürülen Afrika ülkelerindeki iç savaşın toplumlar üzerindeki derin ve geniş kapsamlı sonuçlarını yansıtmaktadır. Bu eserlerde bahsedilen Afrika ülkelerinin (Nijerya, Somali, Sierra Leone, Liberya) ortak noktaları ise sömürgeci bir geçmişe sahip olmaları ve bağımsızlıklarını kazandıktan sonra sömürgeciliğin muhtemel sonuçlarından birisi olan iç savaş ortamına maruz kalmalarıdır. Ülkelerindeki karışıklıklara ve iç huzursuzluklara dair tanıklıkları olan yazarların seçili eserleri; ölüm, çatışma, şiddet, cinsel saldırı, kaybetme duygusu ve masumiyetin yitirilmesi gibi konuları derinlemesine inceleyerek insanlığa dair dramatik ve düşündürücü içgörüler sunmaktadır. Bu eserler, iç savaşın amansız neticelerine dair güçlü anlatılar sunarken aynı zamanda insan ruhunun zorluklar karşısındaki gücünü ve direncini de gözler önüne sermektedir.

Kaynakça

- Achebe, C. (2013). *There was a country: A personal history of Biafra*. Penguin Books.
- Adeleke, A. (1995). The politics and diplomacy of peacekeeping in West Africa: The Ecomog Operation in Liberia. *The Journal of Modern African Studies*, 33(4), 569–593. <http://www.jstor.org/stable/161822>
- Adichie, C. N. (2014). *Half of a yellow sun*. Fourth Estate.
- Amnesty International. (2000). *Sierra Leone: War crimes against children continue*. Retrieved April 19, 2023, from <https://www.amnesty.org/en/documents/afr51/038/2000/en/>
- Anderson, J. L. (1998, July 20). *The devil they know*. *The New Yorker*. Retrieved April 20, 2023, from <https://www.newyorker.com/magazine/1998/07/27/the-devil-they-know>
- Beah, I. (2007). *A long way gone: memoirs of a boy soldier*. Bath: Windsor.
- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023, March 25). *Odumegwu Ojukwu*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Odumegwu-Ojukwu>
- Cooper, F. (2018). *Colonialism in question: Theory, knowledge, history*. University of California Press.
- Cooper, H. (2008). *The house at Sugar Beach: In search of a lost African childhood*. Simon & Schuster paperbacks.
- Daly, S. F. C. (2020). *A history of the Republic of Biafra law, crime, and the Nigerian Civil War*. Cambridge University Press.
- Eklöv, K., & Krampe, F. (2019). Conflicts and peacebuilding efforts in Somalia. In *Climate-related security risks and peacebuilding in Somalia* (pp. 4–9). Stockholm International Peace Research Institute. <http://www.jstor.org/stable/resrep20064.8>
- Falola, T. O., Luebering, J. E., & Kirk-Greene, A. H. M. (2023, March 29). *Nigerian Civil War*. Encyclopædia Britannica. Retrieved April 18, 2023, from <https://www.britannica.com/topic/Nigerian-civil-war>
- Farah, N. (1999). *Maps: A novel*. Arcade Publishing.
- Graça, M. (2001). *The impact of war on children: A review of progress made since the 1996 United Nations report on the impact of armed conflict on children*. Palgrave.
- Harris, D. (2012). *Civil war and democracy in West Africa: Conflict resolution, elections, and Justice in Sierra Leone and Liberia*. I.B. Tauris.
- Ifeoma, E. E. (2011). The nature of conflict in Africa and its impact on African international relations: the case of Darfur. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 15(3), 88–112. <https://www.jstor.org/stable/48504830>
- Iweala, U. (2007, May 25). *Review: A long way gone by Ishmael Beah*. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2007/may/26/featuresreviews.guardianreview8>
- Jaggi, M. (2012, September 21). *Nuruddin Farah: A life in writing*. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/culture/2012/sep/21/nuruddin-salah-life-in-writing>
- Kaplan, R. D. (1994, February 1). *The coming anarchy*. *The Atlantic*. Retrieved April 20, 2023, from <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1994/02/the-cominganarchy/304670/>

- Kazan, F. (1993). Recalling the other third world: Nuruddin Farah's "Maps." *NOVEL: A Forum on Fiction*, 26(3), 253–267. <https://doi.org/10.2307/1345835>
- Kohn, M., & Reddy, K. (2023, January 17). *Colonialism*. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Retrieved April 17, 2023, from <https://plato.stanford.edu/entries/colonialism/>
- Kusow, A. M. (1994). The Genesis of the Somali Civil War: A new perspective. *Northeast African Studies*, 1(1), 31–46. <http://www.jstor.org/stable/41932034>
- Kyulanova, I. (2010). From soldiers to children: undoing the rite of passage in Ishmael Beah's "a long way gone" and Bernard Ashley's "little soldier." *Studies in the Novel*, 42(1/2), 28–47. <http://www.jstor.org/stable/29533967>
- Lidow, N. H. (2016). *Violent order: Understanding rebel governance through Liberia's Civil War*. Cambridge University Press.
- Loomba, A. (2015). *Colonialism/postcolonialism*. Routledge.
- Marangio, R. (2012). *The Somali crisis: Failed state and international interventions*. Istituto Affari Internazionali (IAI). <http://www.jstor.org/stable/resrep09823>
- Michalopoulos, S., & Papaioannou, E. (2016). The long-run effects of the scramble for Africa. *The American Economic Review*, 106(7), 1802–1848. <http://www.jstor.org/stable/43861113>
- Osterhammel, J. (1999). *Colonialism: a theoretical overview*. Markus Wiener Publishers.
- Shepler, S. (2016). Sierra Leone, child soldiers and global flows of child protection expertise. In J. Knörr & C. Kohl (Eds.), *The Upper Guinea Coast in Global Perspective* (pp. 241–252). Berghahn Books. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1kk66c1.16>
- Ugwuegbu, D. C. E. (2021). *Social psychology and social change in Nigeria: A systematic evaluation of government social policies and programs*. FriesenPress.
- Venter, A. J. (2016). *Biafra's war, 1967-1970: A tribal conflict in Nigeria that left a million dead*. Helion and Company.
- Vonnegut, K. (1989). *Wampeters, Foma & Granfalloon (opinions)*. Laurel.
- Woronoff, J. (2008). Editor's foreword. In G. Arnold (Ed.), *Historical dictionary of civil wars in Africa* (pp. vii-viii). foreword, Scarecrow Press.
- Wright, D. (2002). *Emerging perspectives on Nuruddin Farah*. Africa World.

Extended Abstract

From the late nineteenth century to the middle of the twentieth century, colonization activities in various parts of the world continued in Africa. During this time, several European countries like England, France, and Spain built colonies throughout the continent. Many African countries are still struggling with underdevelopment, poverty, and unrest as a result of colonialism and are making efforts to develop their economies and create a peaceful environment for their people. Civil wars are one of the factors that trigger the social and economic problems in these countries. Although it is not visible on the surface, the majority of civil wars in Africa can be traced back to colonialism, which has deeply affected African countries. The colonial powers have been able to maintain their influence on colonized regions even after they withdrew from these lands, paving the way for the emergence of civil wars.

On the other hand, it may sound like a bold expression to claim that all civil wars in Africa are related to colonialism. However, colonialism has obviously had a major impact on the political and social conditions that can lead to violent conflicts. Therefore, in order to comprehend civil wars in colonised African countries, it is necessary to examine their relationship with colonialism. For the comprehension of civil wars in colonised countries, literature serves as a powerful tool. In this study, the works of four African writers were selected: Chimamanda Ngozi Adichie's *Half of a Yellow Sun*, Nuruddin Farah's *Maps*, Ishmael Beah's *A Long Way Gone: Memoirs of a Boy Soldier*, and Helene Cooper's *The House at Sugar Beach: In Search of a Lost African Childhood*. These works offer realistic reflections on the devastating impact of civil wars in Africa and explore the human experiences, struggles, and consequences of these conflicts.

In *Half of a Yellow Sun*, which narrates the civil war between Nigeria and Biafra, Adichie depicts the hard conditions created by the war. In her work, Adichie effectively points out the sufferings of the war, such as violence, hunger, and displacement, through her different characters. Reflecting the general destructiveness of the war, Adichie also draws attention to how the war particularly affects women and children. Through realistically developed characters and eloquent language, she explores the long-lasting traumas that war inflicts on people and societies. Adichie conveys to the reader the hardships of war as well as the struggle and solidarity shown by women during the war.

In *Maps*, Farah relates the account of the Somali Civil War, which broke out in the 20th century and is still having an impact on the nation today. Askar, a small child caught in the centre of the clash, is tracked throughout the book as he struggles with issues of allegiance, self-identification, and belonging. Farah investigates the horrors of war such as brutality, displaced people, and the dismantling of social structures. He further mentions how civil war affects people psychologically, portraying the trauma, grief, and yearning for tranquillity that the war causes its victims. The intricate nature of civil war and its long-lasting impacts on persons and communities are competently addressed in Farah's novel.

A Long Way Gone: Memoirs of a Boy Soldier, written by Beah, tells his horrendous experiences as a child soldier in Sierra Leone amid the civil war. With his work, Beah gives voice to his painful transition from innocence to a brutal and merciless life. His memoirs mirror to the tragedies of war, including brutality, trauma, and the demise of innocence. Within this cruel atmosphere, Beah manages to preserve his humanity. Upon deciding to escape, Beah faces the psychological and emotional repercussions of war. He tells the difficulties of adaptation to life after serving as a child soldier. His autobiography reveals a highly intimate and unvarnished picture of the catastrophic impacts of the civil war on the lives of young people.

In the last work analysed in this paper, *The House at Sugar Beach: In Search of a Lost African Childhood*, Cooper represents her early years in Liberia, a country torn apart by a civil war. After encountering several harsh conditions during the civil war, she immigrates to the United States. Her book illustrates the intricacies of identity, privilege, and race in the context of the civil war. Cooper additionally weighs the psychological damage, sense of loss, and homesickness that war causes people and their families. The memoir by Cooper shares a distinct viewpoint on the results of the civil war.

In these four selected works, civil war is a common theme employed by four authors. In its general sense, their works investigate the destructive effects of civil wars on individuals, families, and communities. The authors direct the reader to the multifaceted nature of conflict, violence, loss, and resilience in African nations. Written in divergent forms, their works demonstrate the severe and widespread consequences of civil war in colonized African nations. The African nations referenced in these works—Nigeria, Somalia, Sierra Leone, and Liberia—all share a colonial past and have experienced civil war. The writers from these countries provide compelling accounts of the enduring effects of civil war while also showing the struggle of native people who have endured both colonialism and civil war.